

Д. І. Головін
асистент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДК 343.46

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОТИДІЇ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ СНД

Шляхом порівняння вітчизняного кримінального законодавства та кримінального законодавства країн-учасниць СНД досліджується підстави та межі кримінальної відповідальності за протидію законній господарській діяльності.

Ключові слова: ринкова економіка, господарська діяльність, угода, службова особа, видача спеціального дозволу (ліцензії).

З розвитком ринкової економіки в країнах, що входили до складу колишнього СРСР почали виникати та розвиватися нові, невідомі раніше форми злочинної поведінки. Значна їх частина припадає на сферу господарських відносин. Реформування системи господарювання держави та зростання ролі підприємництва в економіці породжує дві негативні тенденції. З одного боку, суб'єкти господарювання зловживають своїм правом на здійснення підприємницької діяльності, порушуючи встановлений порядок реалізації цього права, з іншого – особи, які мають намір чесно і добросовісно займатися господарською діяльністю, не завжди можуть реалізувати свої плани через неправомірну протидію з боку як державних і муніципальних чиновників, так і реальних або потенційних конкурентів, а в ряді випадків – і злочинних елементів [1, с. 132]. Свобода підприємницької діяльності, гарантована конституціями країн колишнього радянського табору, є одним з основних прав, які дають можливість будувати та розвивати ринкову економіку на території держав-учасниць СНД.

Значний внесок у дослідження злочинів у сфері господарської діяльності та протидії законній господарській діяльності зробили відомі вчені на території країн СНД, такі як: Ф. Г. Бурчак, І. П. Лановенко, П. С. Матишевський, А. О. Пінаєв, Г. М. Самілик, В. В. Стапис, В. Я. Тацій О. Л. Белахова, Н. Ф. Кузнецова, В. М. Леонтьєва, Л. К. Малахова та інші. В умовах переходу до ринкових відносин останнім часом проблемам злочинів у сфері господарської діяльності присвячені дослідження П. П. Андрушка, О. О. Дудорова, В. О. Навроцького, І. П. Голосніченка, В. М. Гринчака, А. Є. Гутника, Г. М. Кузьменка, Я. М. Кураш, І. І. Кучерова, В. В. Лисенка, В. Р. Мойсика, В. В. Молодика, В. М. Поповича, Ю. В. Опалінського, Ю. М. Сухова та деяких інших.

Метою роботи є дослідження та порівняння законодавства країн СНД: Російської Федерації, Республік Азербайджан, Вірменія, Білорусія, Узбекистан, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Киргизія та Молдова з законодавством України в частині встановлення кримінальної відповідальності за протидію законній господарській діяльності.

Прийнята 16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР Декларація про державний суверенітет визначила “державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах” [2]. Відповідно до Декларації Україна отримала економічну самостійність. Наступним кроком для формування в Україні ринкових відносин, гарантування можливості фізичним та юридичним особам, незалежно від форм власності займатися господарською діяльністю стало прийняття Конституції України 1996 року, яка закріпила право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Все це спонукало законодавця визнати це право самостійним об’єктом кримінально-правової охорони.

Вперше спеціальний склад злочину “Протидія законній підприємницькій діяльності” було внесено до Кримінального кодексу України 1960 року згідно з Законом України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України” від 20 листопада 1996 року, зокрема ст. 1558 “Протидія законній підприємницькій діяльності”, яка передбачала кримінальну відповідальність за протиправну вимогу перестати займатися підприємницькою діяльністю чи обмежити її, укласти яку-небудь угоду, виконання якої може обмежити законні права чи інтереси того, хто займається підприємницькою діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їх майна при відсутності ознак вимагання [3].

З моменту вступу в дію чинного Кримінального кодексу України кримінальна відповідальність за протидію законній господарській діяльності передбачена ст. 206 “Протидія законній господарській діяльності” [4], диспозиція якої передбачає протиправну вимогу припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання.

У ч. 2 цієї статті вказані кваліфікуючі ознаки, дії передбачені ч. 1 у вчиненні:

- 1) повторно;
- 2) за попереднім зговором групою осіб;
- 3) із погрозою вбивством чи заподіянням тяжких тілесних ушкоджень;
- 4) у поєднанні з насильством, яке не є небезпечним для життя і здоров’я;
- 5) у поєднанні з пошкодженням чи знищенням майна.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 206) є вчинення його організованою групою, службовою особою з використанням свого становища, у поєднанні з насильством, небезпечним для життя чи здоров’я, заподіяння великої матеріальної шкоди або спричинення інших тяжких наслідків.

Конституції Російської Федерації, прийнята у 1993 року, гарантувала право на вільне використання кожним своїх здібностей і майна для підприємницької та іншої економічної діяльності. На відміну від законодавства царської Росії, яке передбачало захист свободи підприємництва в кримінально-правовому порядку в межах загальних норм відповідальності за службові злочини, фактично виключаючи можливість такого захисту, Кримінальний кодекс Російської Федерації вперше встановив спеціальний склад посягання — “протидія законній підприємницькій діяльності” [5, с. 335]. Ст. 169 Кримінального кодексу Російської Федерації 1996 року встановлює відповідальність за протидію законній господарській діяльності. Відповідно до ч. 1 цієї статті під протидією законній підприємницькій діяльності розуміють неправомірну відмову в реєстрації приватного підприємця чи комерційної організації або ухилення від їх реєстрації, неправомірну відмову у видачі спеціального

дозволу (ліцензії) на право здійснення визначеної діяльності або ухилення від його видачі, обмеження прав та законних інтересів приватного підприємця чи комерційної організації в залежності від організаційно-правової форми чи форми власності, що відповідає обмеженню самостійності або незаконне втручання в діяльність приватного підприємця чи комерційної організації, якщо ці дії здійснені службовою особою з використанням свого службового положення. У ч. 2 цієї статті вказані кваліфікуючі ознаки: дії, передбачені ч. 1 цієї статті, вчинені в порушенні судового акту, який набрав законної сили, чи спричиненні шкоди у великих розмірах [6, с. 102].

Подібним до російського кримінального законодавства щодо охорони формування господарського ринку є положення кримінальних кодексів Республік Азербайджан, Вірменія, Білорусія, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан та Киргизія.

У Кримінальному кодексі Республіки Білорусь, зокрема у розділі VIII “Злочини проти власності і порядку здійснення економічної діяльності”, який складається з глав 24 “Злочини проти власності” та 25 “Злочини проти порядку здійснення підприємницької діяльності”, міститься в останній його главі ст. 232 “Протидія законній господарській діяльності”. У диспозиції цієї статті вказано, що злочином є неправомірна відмова в реєстрації чи ухиленні від реєстрації приватного підприємця чи юридичної особи, неправомірна відмова у видачі чи ухиленні від видачі їм спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення визначеної діяльності, незаконне обмеження їх прав чи інтересів або інше протизаконне втручання в господарську діяльність, здійснене службовою особою з використанням своїх службових повноважень, що спричинило шкоду у великих розмірах, при відсутності ознак більш тяжкого злочину [7, с. 208].

Кримінальний кодекс Казахстану 1997 року в главі 7 “Злочини в сфері економічної діяльності” містить ст. 189 “Протидія законній підприємницькій діяльності”, яка визначає, що обмеження прав і законних інтересів індивідуального підприємця або комерційної організації в залежності від організаційно-правової форми або форми власності, а також обмеження самостійності або інше незаконне втручання в діяльність індивідуального підприємця або комерційної організації, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, а також вчинені у порушенні судового акту, що вступив в законну силу, заподіяли великої шкоди [8].

Відповідно до ст. 258 “Протидія законній підприємницькій діяльності”, що міститься в главі 27 “Злочини в сфері економічної діяльності” Кримінального кодексу Таджикистану [9], кримінальна відповідальність за неправомірну відмову в реєстрації індивідуального підприємця чи підприємства, комерційного підприємства ухилення від їх реєстрації, неправомірну відмову у видачі спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення певної діяльності, ухилення від його видачі, протизаконне обмеження прав та інтересів індивідуального підприємця чи підприємства, комерційного підприємства, а також інше протизаконне втручання в їх діяльність, вчинені службовою особою з використанням свого службового положення.

У ч. 2 цієї статті вказані кваліфікуючі ознаки:

а) дії, передбачені ч. 1 цієї статті, в порушення судового рішення, яке вступило в законну силу;

б) із заподіянням великої шкоди.

Кримінальний кодекс Вірменії в главі 22 “Злочини проти економічної діяльності”, зокрема в ст. 187 “Протидія законній підприємницькій чи іншій економічній діяльності” передбачає кримінальну відповідальність за завідомо необґрунтовану відмову в реєстрації або перереєстрації індивідуального підприємця, комерційної або некомерційної організації чи злісне ухилення від їх реєстрації або

перереєстрації, завідомо необґрунтовані відмови у видачі спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення певної діяльності або злісне ухилення від його видачі, завідомо неправомірне обмеження прав та інтересів індивідуального підприємця або юридичної особи, а також інше завідомо незаконне втручання в їх діяльність, вчинені службовою особою з використанням свого посадового положення.

У ч. 2 вказані кваліфікуючі такі ознаки: призначення незаконних перевірок або проведення незаконних перевірок посадовою особою, що спричинили шкоду у великих розмірах.

У ч. 3 особливо кваліфікуючі — це діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які заподіяли шкоду в особливо великих розмірах [10].

За кримінальним законом Республіки Молдова кримінально-правова охорона господарської діяльності здійснюється лише в частині свободи укладення угод або відмови від їх укладення. Кримінальний кодекс Республіки Молдова 2002 року в главі 10 “Економічні злочини” містить ст. 247 “Примушування до укладення угоди або до відмови від її укладення” тобто примушування до укладення угоди або до відмови від її укладення, поєднане з погрозою застосування насильства, знищення або пошкодження майна, поширення відомостей, які можуть завдати значної шкоди правам і охоронюваним законом інтересам особи або його близьких родичів, за відсутності ознак шантажу.

Кваліфікуючими обставинами цього злочину є дії, вчинені:

- 1) повторно;
- 2) із застосуванням насильства;
- 3) організованою злочинною групою або злочинною організацією [11].

У Кримінальному кодексі Узбекистану 1995 року злочини в сфері економічної діяльності розміщені в двох главах: “Злочини проти основ економіки” (глава XII) та “Злочини в сфері господарської діяльності” (глава XIII). Проте на відміну від Кримінальних кодексів вказаних вище країн, Кримінальний кодекс Узбекистану не містить кримінально-правової заборони щодо протидії законній господарській діяльності [12].

З аналізу диспозицій наведених вище статей можна зробити висновок, що усі склади злочинів подібні між собою і є частково відмінними від ст. 206 Кримінального кодексу України.

Порівнюючи ч. 1 ст. 206 КК із відповідними нормами кримінального законодавства інших країн, колишніх республік СРСР — ст. 169 КК Російської Федерації, ст. 232 КК Республіки Білорусь, ст. 187 КК Республіки Вірменії, ст. 189 КК Казахстану та ст. 258 КК Таджикистану, — можливо побачити певні розбіжності в обсязі кримінально-правової заборони. Коло діянь, які охоплюються ст. 206 КК, є ширшим, оскільки вказані норми кримінальних законів Білорусії, Казахстану, Таджикистану, Вірменії та Росії встановлюють відповідальність за протидію законній господарській діяльності виключно в частині неправомірної відмови в реєстрації, ухиленні від реєстрації, наданні або відмові в наданні спеціального дозволу (ліцензії) або незаконного обмеження прав чи свобод господарюючих суб'єктів суб'єктом владних повноважень. Ст. 206 КК України розширює це коло діянь і включає, окрім вище зазначених, вимогу припинити займатися законною господарською діяльністю, обмежити таку діяльність, укласти угоду, не виконувати укладену угоду, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання.

Підсумовуючи порівняння КК України із положеннями кримінального законодавства інших країн, можливо зробити кілька висновків. По-перше, об'єкт аналізованого складу злочину за кримінальним правом України є ширшим, оскільки включає в себе основний безпосередній об'єкт злочину — суспільні відносини в сфері

здійснення господарської діяльності, а також право громадян на свободу підприємницької діяльності. Додатковим обов'язковим об'єктом є психічна недоторканність особи. Натомість в складах злочину за кримінальними законами Російської Федерації, Республік Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан та Киргизія відсутній додатковий обов'язковий об'єкт — психічна недоторканність особи. По-друге, суб'єктом злочину за ст. 206 КК України може бути як загальний, так і спеціальний. За нормами законодавства країн, що порівнюються — виключно спеціальний суб'єкт.

По-третє, суб'єктивна сторона у всіх складах злочину характеризується прямим умислом.

Отже, подібна кримінально-правова заборона притаманна не лише законодавству України, а й законодавству інших країн-учасниць СНД, зокрема Російської Федерації, Республік Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Киргизія. Можливо зробити висновок, що наявність такої норми обумовлена певним ступенем соціального розвитку, який є загальним для усіх пострадянських країн.

Список використаних джерел

1. Сікора, Л. Протидія законній господарській діяльності [Текст] / Л. Сікора // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 6. — С. 132–134.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. [Текст] // ВВР УРСР. — 1990. — № 31. — Ст. 429.
3. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 20.11.1996 р. [Текст] // ВВР. — 1997. — № 4. — Ст. 21.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Текст] // ВВР. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
5. Козаченко, И. Я. Уголовное право. Особенная часть [Текст] : [учебн.] / И. Я. Козаченко / отв. ред. И. Я. Козаченко, Г. П. Новоселов. — [4-е изд., изм. и доп.]. — М. : Норма, 2008. — 1008 с.
6. Уголовный кодекс Российской Федерации [Текст]. — М. : Транспорт, 1996. — 880 с.
7. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Текст] / вступ. ст. А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой. — Мн. : Тесей, 1999. — 288 с.
8. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16.07.1997 г. [Электронный ресурс] Законодательство Казахстана on-line. — Режим доступа : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&uro=08193>.
9. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21.05.1998 г. [Электронный ресурс] LEGISLATIONLINE. — Режим доступа : <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14346/preview>.
10. Уголовный кодекс Республики Армения от 18.04.2003 г. [Электронный ресурс] Юридическая Россия — образовательный правовой портал. — Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241378&subID=100095305,100095318,100095891,100095990,100096010#text>.
11. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002 г. № 985 [Электронный ресурс] Юридическая Россия — образовательный правовой портал. — Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241144&subID=100093634,100093636,100094093,100094219#text>.
12. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. [Электронный ресурс] Юридическая Россия — образовательный правовой портал. — Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242643>.

Надійшла до редакції 30.07.2011

Головин Д. И. Уголовно-правовая характеристика противодействия законной хозяйственной деятельности по уголовному законодательству стран-участниц СНГ

Путем сравнения отечественного уголовного законодательства и уголовного законодательства стран-участниц СНГ исследуются основания и пределы уголовной ответственности за противодействие законной хозяйственной деятельности.

***Ключевые слова:** рыночная экономика, хозяйственная деятельность, соглашение, должностное лицо, выдача специального разрешения (лицензии).*

Holovin, D. I. Criminal Legal Description of Counteraction to Legitimate Business Activity under the Criminal Law CIS Countries

By comparison the domestic criminal law and criminal law CIS author explores the reasons for and limits of criminal responsibility for countering legitimate business activity.

***Key words:** market economy, economic activity, transaction, officer, issue a special permit (license).*

